

MEDEDELINGEN DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, AFD. LETTERKUNDE
NIEUWE REEKS, DEEL 50 – No. 2

WERELDRECHT EN
WERELDCONFLICTENRECHT
VOOR DE INTERNATIONALE
KOOPOVEREENKOMST

C.W. DUBBINK

ISBN 0-444-85672-2

IN VERKORTE UITGESPROKEN VORM IN DE VERGADERING VAN
9 JUNI 1986

De internationale handel wordt gehinderd door de rechtsverscheidenheid in de wereld. Indien een verkoper, gevestigd in land A, ergens ter wereld goederen verkoopt aan een koper die in staat B gevestigd is, dan heeft de overeenkomst op zijn minst te maken met het recht van A en van B. Het burgerlijk recht van A zal menigmaal afwijken van dat in B. Weliswaar heeft de koopovereenkomst in alle rechtsstelsels in hoofdtrekken dezelfde structuur – de verkoper is verplicht tot levering van het verkochte goed, de koper tot betaling van de koopprijs – maar er zijn verschillen in de uitwerking. Bijvoorbeeld is de termijn binnen welke een ontevreden koper zijn klachten dient kenbaar te maken in de ene staat korter dan in de andere. In een concreet geval kan juist een dergelijk verschil tot moeilijkheden leiden. De rechtsverscheidenheid in de wereld levert overigens niet alleen bij de internationale koop maar ook bij andere overeenkomsten bezwaren van deze aard op, bijv. bij internationaal vervoer en internationale verzekering.

In het midden van de negentiende eeuw rees de gedachte dat deze moeilijkheden van de internationale handel overwonnen zouden zijn, indien het handelsrecht in alle staten gelijkloidend zou worden gemaakt¹). Men dacht toen niet zo zeer aan de internationale koop als aan het wissel- en chèquerecht, het vervoer per spoorweg, het zeevervoer e.d.²). Het kwam er maar op aan te bewerkstelligen, dat één en hetzelfde handelswetboek in alle staten van kracht zou zijn. Als men afziet van de mogelijkheid dat een reeds in één land geldend wetboek in vele of alle andere staten zou worden gerecipieerd³), mondt deze gedachte uit in de opgave om te komen tot een geünificeerd wereldrecht voor de handel, door de staten in gemeen overleg op te stellen en door elke staat in zijn eigen wetgeving op te nemen. Het was een ambitieus program en men zag dan ook

1 Leone Levi, *Commercial law, its principles and administration etc.*, I (1850), p. XV-XVII. Zie over deze merkwaardige man *Dict. of Nat. Biogr.*, dl. 33, p. 156.

2 Georg Cohn, *Die Anfänge eines Weltverkehrsrechts*, opgenomen in zijn bundel *Drei rechtswissenschaftliche Vorträge in gemeinverständlicher Darstellung* (1888), 83, 85, 86. Veel gegevens over de (voor)geschiedenis van de unificatie van de internationale koopovereenkomst bij Guda G. Oly, *Algemene beschouwingen over de Eenvormige wet op de internationale koop van goederen in historisch perspectief* (1982).

3 Een Franse auteur sloeg in 1868 voor dat andere staten hun wetgeving met de Franse in overeenstemming zouden brengen (le Touzé, *Journal des Economistes*, 1868, deel 11, p. 209). Cohn vermeldt dat een Engelsman in 1873 opperde dat Engeland een wetboek zou invoeren, dat dan in de gehele wereld zou worden gerecipieerd (a.w., 112).

al gauw in, dat het broksgewijs moest worden uitgevoerd. De beste kansen boden die onderdelen van het handelsrecht, die onder de geldende wetten en gewoonten al enigszins gelijke regels hadden of waarbij de technische omstandigheden sterk voor eenmaking van het recht spraken (het laatste bijv. bij het internationale vervoer per spoorweg). Inderdaad is dit program voor een gedeelte uitgevoerd doordat in de loop van de negentiende en twintigste eeuw op verschillende deelgebieden van het handelsrecht unificatie van wetgeving in min of meer wijde kring tot stand is gekomen⁴).

Tegen het einde van de negentiende eeuw kwam de gedachte op, dat niet alleen specifiek handelsrechtelijke instituten voor unificatie in aanmerking komen maar ook het gehele algemene deel van het verbintenissenrecht, dat de achtergrond vormt van de contracten in de handel⁵). De Italiaans-Franse poging om te komen tot een gemeenschappelijk verbintenissenrecht voor Italië en Frankrijk gaat op deze gedachte terug⁶) en dit Italiaans-Franse streven is weer de „historische Ausgangspunkt” van de unificatie van het kooprecht⁷).

De eerste die de unificatie van het kooprecht als afzonderlijk onderwerp aan de orde heeft gesteld, was D. Josephus Jitta⁸). Nadat hij het onderwerp in 1906 kort had aangeduid besprak hij het uitvoerig in 1908 op de conferentie van de International Law Association. In 1920 behandelde hij het in deze Akademie en in 1921 kwam hij er in de I.L.A. op terug. Zijn denkbeelden zijn eklektisch. Hij beziet de regeling van de koop in enige rechtsstelsels en kiest dan voor een uniforme wet het ene onderdeel uit deze landswet, het andere uit gene. Ook wat de vorm betreft vertonen zijn denkbeelden een geschakeerd patroon. Soms stelt hij een verdragsregeling voor, soms regels van de I.L.A., soms een modelwet, door de staten in gemeen overleg op te stellen.

4 In 1890 werd uniform recht voor het goederenvervoer per spoorweg van kracht. De eenmaking van het wissel- en chèquerecht, tenslotte resp. in 1930 en 1931 te Genève tot stand gekomen, mag eveneens een succes genoemd worden. De verdragen zijn echter slechts tussen een twintigtal staten van kracht; het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten zijn daar niet bij.

5 Vivante, *Per un codice unico delle obbligazione*, Archivio giuridico dl. 39 (1888), 497 e.v.; dez. in *Annales de droit commercial*, 1893, 1 e.v.

6 R. Demogue, *L'unification internationale du droit privé* (1927), 107 e.v.

7 Karl H. Neumayer, *Liber amicorum Ernst J. Cohn* (1975), 165-166, geciteerd bij Oly, 70 n. 34.

8 D. Josephus Jitta, achtereenvolgens: *La substance des obligations dans le droit international privé*, I (1906), 68; *The sale of goods in its international bearings*, Report of the 25th Conference (1908), 145 e.v.; *International rules relating to the sale of goods*, Report of the 30th Conference (1921), 436 e.v.; *De koopovereenkomst in het internationale recht*, Meded. Kon. Akademie v. Wetensch., Afd. Lett. dl. 54, serie B (1922), 21 e.v. (medegedeeld in de vergadering van 13 september 1920).

Blijkbaar waren de tijden in de jaren twintig rijp voor een poging tot unificatie van het kooprecht⁹⁾. Het Institut international pour l'unification du droit privé te Rome (bij afkorting Unidroit), door de Italiaanse regering in 1926 opgericht en aan de Volkenbond aangeboden, plaatste in 1928 de opstelling van een eenvormige wet op de koop op zijn agenda. Dit was het begin van het werk dat veel later, in 1964, tot een schijnbaar succesvol resultaat zou leiden, waarna een nieuwe ontwikkeling zou volgen, die nog weer zestien jaar later een bevredigend slot zou vinden; dit laatste mag men tenminste hopen.

Voor wij de ontwikkeling van deze unificatie nader bezien dienen wij eerst aandacht te schenken aan een complementaire stroming. Deze tekende zich af bij een aantal beoefenaars van het internationaal privaatrecht, die weliswaar geen tegenstanders van de unificering van het handelsrecht of van het kooprecht waren, maar wel enige twijfel hadden over het welslagen van pogingen daartoe.

II

EEN COMPLEMENTAIRE STROMING

Vóór de unificatie van het handelsrecht zich in het midden van de negentiende eeuw aankondigde, hadden vele generaties juristen al geworsteld met de rechtsverscheidenheid in de wereld. Zij hielden zich bezig met hetgeen vanouds de *conflictus legum* heette en omstreeks 1834 de naam internationaal privaatrecht kreeg¹⁰⁾. Indien een rechtsverhouding te maken heeft met het recht van twee of meer staten, moet een conflictenregel worden gevonden, die aangeeft welk rechtstelsel die verhouding beheerst. In elke staat bestaan dergelijke conflictenregels; helaas is hun inhoud van staat tot staat vaak verschillend.

Hoe reageerden de beoefenaars van het internationaal privaatrecht op de voorstellen tot unificatie van het handelsrecht? De beschouwingen van T.M.C. Asser geven een duidelijk antwoord. In de eerste jaargang van de *Revue de droit international*, door Asser in 1869 met Rolin-Jaequemyns en Westlake opgericht, is een bijdrage van Asser opgenomen, getiteld „De l'effet ou de l'exécution des jugements rendus à l'étranger en matière civile et commerciale”¹¹⁾. Deze is geplaatst achter het openingsartikel van Rolin-Jaequemyns die in hooggestemde woorden de unificatiegedachte

9 Al in het begin van de eeuw waren in vier Scandinavische landen gelijklopende wetten op de rechten en verplichtingen van de verkoper en de koper ingevoerd. Zie Zweigert-Kropholler, *Sources of international uniform law*, I, 197 jo. XVII.

10 Kusters – Dubbink, *Algemeen deel van het Nederlands internationaal privaatrecht*, 6–7.

11 *Revue de droit international et de législation comparée*, I (1869), 82 e.v., ook opgenomen in T.M.C. Asser, *Studiën op het gebied van recht en staat* (1889), 245 e.v.

ondersteunde. Asser is veel terughoudender. Het is juist, schrijft hij, dat de aanvaarding van een uniforme wetgeving noodzakelijkerwijze de wetsconflicten doet verdwijnen, maar er zijn delen van het recht, die zich niet voor unificatie lenen. Nationale rechtsinstituten en regels die nauw met de zeden en tradities van een volk samenhangen zal men niet willen opofferen of verzwakken om tot internationale uniformiteit te komen. Maar op gebieden waar de wetgever vrijer te werk kan gaan, omdat de rechtsregels daar niet de nationale zeden weerspiegelen, kan men wél unificeren. Bijna het gehele handelsrecht valt in deze categorie. Maar ook bij deze stof zal de uniformering enorme moeilijkheden ondervinden.

Twaalf jaar later overzag Asser in een artikel in de *Revue* wat de unificatiebeweging tot dat tijdstip had opgeleverd en zette hij zijn eigen denkbeelden uiteen¹²). Hij bleef verdedigen dat uniforme wetgeving gewenst is, vooral als het gaat om contracten of instellingen die naar hun aard de landsgrenzen overschrijden, hetgeen met vele delen van het handelsrecht het geval is. Maar de resultaten van het unificatiestreven zijn gering gebleken en de moeilijkheden zijn groter dan verwacht. Zonder het doel op te geven¹³) beval Asser aan nu eerst te komen tot uniformering van de conflictenregels van de verschillende staten. Dan zal zijn verkregen dat in alle landen in een gegeven geval dezelfde landswet – zij het niet een gemeenschappelijke wet – wordt toegepast. Het zou naar zijn mening sneller lukken eenvormige conflictenregels in de wetgevingen van de staten op te nemen dan geünificeerde regels van handelsrecht¹⁴).

Op instigatie van Asser nodigde de Nederlandse regering een aantal staten uit om samen de codificatie van het internationaal privaatrecht ter hand te nemen¹⁵). Het succes was beperkt. Onder Assers voortvarende leiding kwamen in het begin van deze eeuw een aantal verdragen met conflictenregels op het gebied van het personenrecht tot stand. Zij werden

12 *Droit international privé et droit uniforme*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 1880, 1 e.v.; *Studiën*, 313 e.v.

13 In 1882 verdedigde Asser in het *Institut de droit international* de stelling: „Plusieurs parties du droit commercial devraient être réglées par une législation internationale: le moyen le plus radical et le plus effectif de faire disparaître les conflits de droit”, *Annuaire de l'Institut VI (1882–1883)*, 76. Het *Institut* sloot zich hierbij aan, a.w. 92.

14 Evenzo Zitelmann, *Internationales Privatrecht I (1897)*, 9; Enneccerus – Nipperdey, *Allgem. Teil des Bürg. Rechts (15e druk, 1959)*, par. 64 II 3.

15 Over de geschiedenis van de Haagse conferenties: J. Offerhaus, *La conférence de la Haye de droit international privé. Expériences et perspectives*, *Annuaire suisse de droit international 1959*, 27 e.v.

door een dertiental Europese staten aanvaard, maar al spoedig vielen ook staten af. Voortgezette pogingen in de jaren twintig leidden niet tot verdragstexten. Wel werd een begin gemaakt met de opstelling van een verdrag over het collisierecht met betrekking tot de internationale koopovereenkomst.

In het volgende zal ik de voortgang van beide stromingen – die tot unificatie van het kooprecht en die tot eenmaking van de conflictenregels inzake de koop – in hun onderlinge verhouding bezien.

III

DE UNIFICATIEWERKZAAMHEDEN TOT 1951

a. De eenmaking van het recht van de koopovereenkomst

Het besluit van de Raad van Bestuur van Unidroit om te beginnen aan de opstelling van een eenvormige wet op de koop was genomen op voorstel van Ernst Rabel, die voor Duitsland in de Raad zitting had¹⁶). Rabel, destijds hoogleraar in het internationaal privaatrecht en in de rechtsvergelijking te Berlijn en directeur van het Kaiser Wilhelm Institut für ausländisches und internationales Privatrecht aldaar, heeft op de ontwikkeling van het project grote invloed gehad¹⁷). In 1929 bracht hij in Unidroit een voorlopig verslag over het onderwerp uit; overeenkomstig zijn voorstel besloot de Raad van Bestuur toen dat men zich zou beperken tot internationale koopovereenkomsten¹⁸). Rabel nam op zich een rechtsvergelijkend rapport gereed te maken. In 1930 diende hij het door hem met een aantal medewerkers in het Berlijnse instituut opgestelde rapport in¹⁹). Het werd de basis voor het werk van een comité van internationale samenstelling (waarvan Rabel deel uitmaakte), dat in 1935 een voorontwerp voor een uniforme wet gereed had²⁰).

Rabel heeft in een later stadium de werkmethode van het comité en de doeleinden van het ontwerp uiteengezet²¹). Men volgde de rechtsvergelijkende methode, d.w.z. dat de bepalingen die in een aantal rechtsstelsels

16 Aldus Ernst Rabel, *Gesammelte Aufsätze*, Band III (1967), 522. Tunc geeft in zijn *Commentaire sur les conventions de la Haye du 1er juillet 1964 sur la vente internationale etc.*, opgenomen in CD I, 355 e.v., de geschiedenis anders weer: „C'est en 1931 que l'Institut ... a constitué, sur l'idée avancée par Ambroise Colin et repris par Ernst Rabel, une commission spéciale pour élaborer un projet de loi uniforme.” (blz. 359). Een kort overzicht van de geschiedenis van de Eenvormige Wet vindt men op blz. XXVIII van de inleiding bij Rabels *Ges. Aufs.*, Band III.

17 Zie over Ernst Rabel: M. Rheinstein, *Festschrift für Ernst Rabel* (1954) I, 1 e.v.; K. Zweigert, *Juristenzeitung* 1954, 60; G. Husserl, *Juristenzeitung* 1956, 385, 430; H.J. Wolff, *Zeitschr. Savigny-Stiftung*, Band 73 (1956), Rom. Abt., blz. XI e.v.

18 Zie Rabels *Ges. Aufs.* III, 490.

19 Rabel, *Ges. A.* III, 492. Het rapport is afgedrukt aldaar blz. 381 e.v.

20 Rabel, *Ges. A.* III, 524–526. Het voorontwerp aldaar 530 e.v.

21 AG, 103 e.v.

voor de koopovereenkomst golden, werden vergeleken, niet om daaruit eklektisch de beste regels samen te voegen maar om op basis van deze vergelijking een „loi saine du commerce moderne” te formuleren. Men streefde met de aldus opgestelde regels drie doeleinden na. In de eerste plaats wilde men, dat de rechter in een internationaal geval een eenvoudige wet zou kunnen toepassen, zodat hij niet eerst een conflictenregel zou behoeven te zoeken om daarna de inhoud van het door de conflictenregel aangewezen nationale recht vast te stellen. In de tweede plaats beoogde het ontwerp regels van fair handelsgedrag in een internationale wet neer te leggen. In de derde plaats zou het ontwerp een aanzet moeten geven tot de hervorming van het recht voor de binnenlandse koopovereenkomsten.

Het voorontwerp van 1935 werd door Unidroit voorgelegd aan de Raad van de Volkenbond, die het aan de leden van die organisatie liet toezenden met het verzoek om commentaar. Toen de antwoorden van de regeringen binnenkwamen stelde Unidroit een kleine commissie in om het voorontwerp uit te werken²²). Rabel, die in 1936 een uitvoerig rechtsvergelijkend werk over de „Warenkauf” publiceerde²³), was een van de leden van deze commissie. In 1939 was een uitgewerkt ontwerp gereed. Het stuk werd door de Raad van Bestuur van Unidroit goedgekeurd en gepubliceerd maar het is door de oorlog blijven rusten. In 1950 verzocht Unidroit de Nederlandse regering een diplomatieke conferentie te convoceren om het ontwerp van 1939 te bespreken, aansluitend aan de diplomatieke conferentie die, eveneens op uitnodiging van de Nederlandse regering, in 1951 zou bijeenkomen om een verdrag over de conflictenregels betreffende de koop vast te stellen²⁴). De aldus bijeengeroepen diplomatieke conferentie heeft zich beperkt tot de bespreking van een aantal hoofdpunten van het ontwerp. Zij besloot een commissie in te stellen – Rabel was een van de leden – om het ontwerp te herzien en zij verzocht de Nederlandse regering te zijner tijd een vervolgonferentie bijeen te roepen²⁵).

b. De eenmaking van de collisieregels

Ongeveer in dezelfde tijd waarin Unidroit de eenmaking van het kooprecht ter hand nam werden de eerste stappen gezet om te komen tot een verdrag waarbij de conflictenregels over de koop worden geüniformeerd. De International Law Association was hierbij vooropgegaan. In 1926

22 Oly, Algemene beschouwingen, 91.

23 Rabel, *Das Recht des Warenkaufs* (1936). Band II volgde postuum in 1958.

24 Oly, 93.

25 AG, 278.

nam zij tijdens haar conferentie te Weenen een resolutie aan, waarbij werd aangedrongen op de bijeenroeping van een diplomatieke conferentie voor dit doel²⁶). Het onderwerp was in de I.L.A. voorbereid door een commissie, die in 1924 was ingesteld om te rapporteren over het internationaal privaatrecht betreffende de overeenkomsten. Deze commissie, voorgezeten door de Zweed Algot Bagge, had haar werk in samenwerking met de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs verricht. Zij stelde conflictenregels op voor de koop, de aanneming van werk, de arbeids-overeenkomst en de credietovereenkomst. De Weense conferentie van de I.L.A. nam de voorgestelde regels voor de koop, de aannemingsovereenkomst en het arbeidscontract met enige wijzigingen over.

De Nederlandse regering gaf gevolg aan de suggestie van de I.L.A.²⁷). Zij nodigde de staten die de vorige Haagse conferenties voor het internationaal privaatrecht hadden bijgewoond, uit voor een bijeenkomst in 1928. Het kooprecht stond op de agenda. Ter voorbereiding van de besprekingen ontvingen de staten de resolutie van de I.L.A. en een questionnaire waarin het oordeel van de regeringen werd gevraagd over een aantal vraagpunten die aan de orde zouden komen²⁸). Het is opmerkelijk dat onder meer de vraag werd gesteld of het aanbeveling zou verdienen wetsconflicten op het gebied van de handelskoop te voorkomen door een uniforme regeling van de handelskoop in het verdrag op te nemen.

De conferentie van 1928 kwam niet ver. Het debat ging vooral over de grenzen die men zou moeten stellen aan het recht van de partijen om zelf bij de koopovereenkomst aan te wijzen welk rechtsstelsel op hun overeenkomst toepasselijk zal zijn. De besprekingen eindigden met het verzoek aan de Nederlandse regering een „comité spécial” in te stellen om een ontwerp-verdrag te formuleren, dat aan de volgende conferentie zou worden voorgelegd²⁹). De Nederlandse regering deed dit en zond voorts een questionnaire aan de staten, die daarop in 1930 en 1931 antwoordden³⁰). In juni 1931 was de commissie gereed met een ontwerp-conventie, toegelicht in een rapport van Julliot de la Morandière³¹). Het ontwerp bleef rusten tot de Nederlandse regering in 1947 het werk van de conferentie deed herleven.

Tijdens de zitting van de Haagse Conferentie van 1951 werd zonder veel moeilijkheden de text van een verdrag vastgesteld, getiteld: *Convention sur la loi applicable aux ventes à caractère international d'objets mo-*

26 Report of the thirty-fourth Conference, 669 i.v.m. 482 e.v. Vgl. CHD, 6me session (1928), 469 e.v.

27 CHD, 6me session, 18.

28 A.w., 33.

29 CHA, 6me session (1928), 424.

30 CHD, 7me session (1951), 1.

31 A.w., 4 e.v.

biliers corporels³²⁾. De hoofdregel van het verdrag is, dat partijen mogen aanwijzen welke wet op hun overeenkomst toepasselijk zal zijn. Laten zij deze rechtskeuze achterwege, dan is de wet van het land van de verkoper beslissend, in enkele uitzonderingsgevallen de wet van het land van de koper. De conventie, gesloten op 15 juni 1955, is in 1956 in werking getreden en is thans tussen negen staten van kracht³³⁾.

c. Het ontwerp-1939 voor de Uniforme Wet en het internationaal privaatrecht

Een van de doeleinden van de unificatie van het kooprecht was: het internationaal privaatrecht op het gebied van de koop overbodig te maken. Als in de gehele wereld één wet voor de internationale koop zal gelden is er geen conflict van wetten meer mogelijk. Maar indien de eenvormige wet niet in alle staten van de wereld aanvaard wordt, wat dan? De opstellers van het ontwerp van 1939 hebben onderkend dat hier een probleem ligt. Zij gaven te kennen dat naar hun oordeel regels van internationaal privaatrecht nodig zullen blijven om aan te geven welke wet – de eenvormige wet of een andere – toegepast moet worden. De toelichting op het ontwerp-1939 betoogt dat de Haagse pogingen om uniforme conflictenregels betreffende de internationale koop op te stellen niet nutteloos zijn geworden door het ontwerp van de eenvormige wet:

„... même quand ce projet sera devenu loi internationale, il ne faut pas croire qu'une identité totale sera réalisée entre toutes les législations; il est en effet fort probable que certains Etats désireront rester en dehors de la législation uniforme, soit qu'ils repoussent entièrement l'application de cette législation, soit qu'ils l'écartent dans les relations de leur ressortissants avec ceux de certains autres Etats. Dans ces cas des règles internationales de conflits de lois seront toujours nécessaires.”³⁴⁾

Toch gaf de text zelf van het ontwerp-1939 aanleiding tot een andere opvatting. Artikel 6 bepaalt in lid 1:

„La présente loi est applicable lorsque les parties ont leur établissement ou, à défaut d'établissement leur résidence habituelle sur le territoire de pays différents.”

Men kan in deze bepaling zeer wel lezen, dat zij de werkingsomvang van de eenvormige wet bepaalt: de eenvormige wet zal dienen te worden

32 CHA, 7me session (1951), 382. Tijdens dezelfde zitting werd besloten de Haagse Conferentie een permanent karakter te geven. Zij kreeg een duurzame organisatie, onder meer met een secretaris-generaal en een „bureau permanent”. Actes 251 e.v., 398.

33 België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Italië, Noorwegen, Zweden en Zwitserland. Niger is later toegetreden.

34 Société des Nations. Institut international de Rome pour l'unification du droit privé. Projet d'une loi uniforme sur la vente internationale d'objets mobiliers corporels et Rapport. Deuxième rédaction (1939). Introduction, p. 13.

toegepast in alle gevallen waarin de verkoper en de koper in verschillende staten zijn gevestigd, óók indien in die staten (of een van beide) de eenvormige wet niet aanvaard is. De toelichting op artikel 6 geeft steun aan deze lezing. Zij zegt onder meer dat het internationaal privaatrecht en de daardoor aangewezen nationale wet door de eenvormige wet zullen worden vervangen („avantageusement”). Anderzijds doet dezelfde toelichting echter weer aan deze uitlegging twijfelen, wanneer zij zegt dat artikel 6 dient om het criterium aan te wijzen waarnaar de internationale koop van de nationale wordt onderscheiden³⁵). Hieruit zou volgen dat het artikel zich niet bezig houdt met de territoriale werkingsomvang van de eenvormige wet.

De conferentie van 1951 heeft het dubium niet opgehelderd. Toen zij werd gehouden, aansluitend aan de Haagse conferentie die het verdrag over de conflictenregels voor de internationale koop opstelde, was men zich zeer goed bewust, dat zojuist een verdrag over de conflictenregels was vastgesteld. Sommige aanwezigen traden als gedelegeerden in beide conferenties op. In de Acte Final waarin de resultaten van de besprekingen over de eenvormige wet werden neergelegd en suggesties voor de voortzetting van de unificatie werden geformuleerd, is onder IX opgenomen dat het gewenst is rekening te houden met de resultaten van de Haagse Conferentie voor het internationaal privaatrecht³⁶). In het bijzonder werd door verscheidene gedelegeerden opgemerkt, dat de regels van internationaal privaatrecht die in het ontwerp-1939 voorkwamen³⁷), opnieuw moesten worden gezien, gelet op de besprekingen in de Haagse Conferentie over (o.m.) de koop.

Tijdens de conferentie van 1951 is de verhouding van de eenvormige wet tot het internationaal privaatrecht niet uitvoerig besproken. De inleidende redevoering van Rabel bevat hierover in twee opeenvolgende zinnen twee naar mijn mening tegenstrijdige gedachten, wanneer hij zegt:

„(L'utilité du Projet) est évidente pour autant le Projet veuille se substituer au droit international privé. Le juge qui décide d'après cette loi uniforme n'aura plus besoin de rechercher quelle règle du droit des conflits est applicable – cette question sera résolue lorsque les décisions de la Septième Conférence de la Haye seront ratifiées.”³⁸)

De eerste zin stelt de uniforme wet in de plaats van het internationaal privaatrecht, de tweede laat het internationaal privaatrecht voortbestaan.

35 Rabel, Ges. A. III, 553 e.v. (1935) geeft aan het overeenkomstige (maar niet gelijklopende) artikel 6 van het ontwerp-1935 alléén deze uitlegging.

36 AG, 276.

37 Het ontwerp-1939 bevatte een aantal bepalingen (bijv. art. 52, lid 1), die verwezen naar „de nationale wet”. Artikel 16 vermeldde dat daaronder moet worden verstaan: „le droit du pays qui est compétent d'après les principes du droit international privé”.

38 AG, 105.

Meijers heeft zich ter conferentie over het doel van het ontwerp-1939 als volgt uitgelaten³⁹):

„L'intention du Projet est d'appliquer la loi uniforme aux personnes ressortissants des Etats non-contractants.”

Ook dit is niet geheel duidelijk. Is bedoeld: onderdanen van niet-aangesloten staten, die gevestigd zijn in een verdragsstaat? Of ook in niet-aangesloten staten gevestigd?

Hoe dit zij, na de conferentie van 1951 lieten zich tenminste vier meningen over de verhouding van het ontwerp tot het internationaal privaatrecht verdedigen:

1. de eenvormige wet zal toepasselijk zijn, indien een regel van internationaal privaatrecht tot haar toepassing leidt („Vorschaltung” van het internationaal privaatrecht),
2. de slotwoorden van art. 6, eerste lid („vestiging of gewoon verblijf op het gebied van verschillende staten”) moeten letterlijk worden genomen, d.w.z. dat personen die gevestigd zijn of gewoon verblijf hebben in staten die de eenvormige wet niet aanvaard hebben, ingesloten zijn,
3. in die slotwoorden betekenen de woorden „verschillende staten”: verschillende verdragsstaten,
4. de casus dient een zekere band met de eenvormige wet te hebben, wat het geval is indien tenminste één van de contractspartijen zijn vestiging of gewoon verblijf in een verdragsstaat heeft.

Het is duidelijk dat deze onzekerheid tijdens de verdere behandeling van het ontwerp moest worden opgeheven.

IV

DE DERDE STROMING

Wij volgden tot nu toe de gedachten en strevingen van de juristen die ten behoeve van de internationale handel probeerden de rechtsverscheidenheid te bestrijden door eenmaking van het recht. Heeft de internationale handel zelf ook iets ondernomen tegen de rechtsverscheidenheid? Ja, de handel heeft getracht zichzelf te helpen. In bepaalde takken van de internationale handel zijn algemene handelsvoorwaarden geformuleerd; soms zijn deze in standaardcontracten of formulieren neergelegd. Al in de negentiende eeuw hebben een aantal organisaties van belanghebbenden zich hiermee beziggehouden, bijv. de in 1868 opgerichte London Corn Trade Association. De internationale handel in grondstoffen heeft zich snel met deze standaardcontracten en algemene voorwaarden vertrouwd gemaakt. Al spoedig was een web van dergelijke voorwaarden over de wereld gelegd⁴⁰. Op de grondslag van deze voorwaarden zijn talloze

39 A.w. 217.

40 Rabel, *Ges. A. III*, 477 e.v., 645 e.v.; Zeylemaker, *Handelskoop* (1939), 4 e.v.; Hondius, *Standaardvoorwaarden* (1978), 36 e.v.; Bakkers, *Rechtsgewoonten betreffende de handelskoop* (1961), 2 e.v.

koopcontracten gesloten en afgewikkeld zonder dat enig nationaal rechtsstelsel daaraan te pas kwam. Eventuele geschillen werden meestal aan arbitrage onderworpen. Soms kwamen de standaardclausules en -contracten tot stand doordat de betrokken handelskringen samenwerkten met de International Law Association. Ook de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs en later de Economische commissie voor Europa van de Verenigde Naties (ECE) en de Commissie voor internationaal handelsrecht (Uncitral) van de Verenigde Naties zijn op dit gebied actief geweest⁴¹).

Indien men de regels die de internationale handel zelf tot stand heeft gebracht vergelijkt met internationale wetgeving, dan bieden zij voordelen. In de eerste plaats zal het menigmaal minder tijd kosten om standaardvoorwaarden tot stand te brengen dan een internationale wet. In de tweede plaats zullen algemene voorwaarden na hun aanvaarding spoedig in werking treden, terwijl het na de opstelling van een uniforme wet onzeker is of voldoende staten tot ratificatie zullen overgaan en zo ja hoeveel tijd daarmee gemoeid zal zijn. In de derde plaats zal het gemakkelijker zijn algemene voorwaarden te wijzigen dan een internationale wet. Zij gelden intussen meestal slechts in één branche.

Er waren juristen, die de formulieren, standaardcontracten en algemene voorwaarden van de handel een beter middel vonden om tot rechts-eenheid te komen dan internationale wetgeving door tractaten. Toen Jitta in 1908 in de International Law Association zijn program ontwikkelde, voerde de Hongaar Neumann onmiddellijk aan, dat het beter zou zijn zich te beperken tot de opstelling (in de kring van de I.L.A.) van niet-bindende regels die in de praktijk wel zouden worden gevolgd⁴²). Dit herhaalde zich in 1921. Na Jitta's pleidooi voor een tractaatsregeling betoogde Craandijk dat er meer kans op succes was, indien men zou trachten in particuliere kring tot internationale regels te komen⁴³). Hij had bij een aantal branche-verenigingen in Nederland en Engeland geïnformeerd hoe men dacht over het gebrek aan rechtseenheid en over de middelen om daarin verbetering te brengen. Uit de antwoorden bleek dat men zwaar tilde aan de bezwaren van de bestaande toestand en dat men van „privately made rules” verbetering verwachtte maar bezwaar had tegen internationaal opgelegde regels.

Hier horen wij voor het eerst – nog vóór de unificatiepogingen in Unidroit waren begonnen – de afwijzende stem van de handel, die niet wil weten van internationaal door de staten vastgestelde regels.

Hoe stonden de voorstanders van de unificatie van het kooprecht tegenover de formulieren, standaardcontracten en algemene voorwaar-

41 Hondius, Standaardvoorwaarden, 48 e.v.

42 Report of the 25th Conference, 145 e.v., 153 e.v., 181.

43 Report of the 30th Conference, 436 e.v., 452 e.v.

den van de handel? Jitta had in zijn eklektische aanpak geen bezwaar de unificerende werking van de algemene handelsvoorwaarden etc. te erkennen. Hij aanvaardde dat deze als middel tot bestrijding van de rechtsverscheidenheid op één lijn staan met de unificatie bij tractaat. Rabel had er meer moeite mee. Men krijgt de indruk dat hij – die ons geschilderd wordt als een geleerde met uitgesproken zin voor de praktijk⁴⁴) – eigenlijk vond dat een poging tot unificatie van het kooprecht diende voort te bouwen op de unificerende elementen die zich in de praktijk van de internationale handel reeds hadden ontwikkeld. Maar hij meende dat de algemene voorwaarden, formulieren en standaardcontracten niet geschikt waren om als grondslag van een unificatie te dienen. Zijn bezwaren waren de volgende⁴⁵): weliswaar zijn deze algemene voorwaarden etc. in sommige branches (grondstoffen) gangbaar, maar in andere spelen zij een kleinere rol (bijv. bij machines); de formulieren verschillen van branche tot branche, sommige zijn zo uitvoerig dat zij boekwerken vormen, andere bestaan slechts uit een afkorting van enkele letters (bijv. c.i.f.); zij vertonen lacunes en zijn soms tegenstrijdig in zich zelf; zij worden soms extreem formalistisch geïnterpreteerd; het economisch overwicht van de ene partij heeft in bepaalde gevallen tot onbillijke regels geleid. Rabel was van oordeel dat een poging tot unificatie van de regels over de koop moest uitgaan van het positieve recht in de verschillende staten, met name dat van de Westerse landen en Japan⁴⁶). Door zorgvuldige vergelijking en ontleding van deze rechtsregels moest men de beste en meest in een wetsgeheel passende regels vinden. De uniforme wet zou grotendeels uit regels van regeland recht bestaan, die in de verschillende branches van de internationale handel desgewenst vervangen zouden kunnen worden door of aangevuld met de daar geldende algemene voorwaarden. Maar de uniforme wet zou ook een aantal regels van dwingend recht moeten bevatten, bijv. over de eigendomsovergang, omdat de algemene voorwaarden van de handel niet bij machte zijn regels van deze aard te stellen.

Rabel heeft zich dus zorgvuldig rekenschap gegeven van de aard van de voorwaarden etc. van de internationale handel en van de verhouding van de uniforme wet tot de handelspraktijk. Hij verbaasde zich dat juristen in andere landen – vermoedelijk zijn collega's in Unidroit – aan dit door hem aan de orde gestelde probleem niet zwaarder tilden⁴⁷). Later zou blijken dat Rabel zich terecht zorgen maakte over de houding van de internationale handel tegenover de uniforme wet.

44 H.J. Wolff, Zeitschr. Savigny-Stiftung, Band 73, Rom. Abt. (1956), XXII.

45 Ges. A. III, 481 e.v.

46 A.w., 481, 503, 527.

47 A.w., 500.

V

VAN 1951 TOT 1964

a. Bezwaren tegen het Haagse conflictenverdrag van 1955

Het Haagse conflictenverdrag van 1955 heeft geen groot succes gehad. Het is van kracht geworden tussen slechts 9 staten. In de Bondsrepubliek heeft de Deutsche Rat für das Internationalprivatrecht, die door de bondsregering om advies was gevraagd, de aanvaarding van het verdrag ontraden. De raad had intens overleg gepleegd met vertegenwoordigers van de Duitse industrie en handel, die bezwaren tegen het verdrag aanvoerden. Importeurs achtten de toepassing van het recht van de verkoper bezwaarlijk in gevallen van import van grondstoffen uit niet-Europese landen. Anderzijds voerden exporteurs aan dat het verdrag op te ruime schaal inbreuk maakte op de toepasselijkheid van het recht van de verkoper. De Deutsche Rat formuleerde enkele voorstellen tot wijziging van de verdragsregeling, welke aan de bezwaren van het bedrijfsleven zouden tegemoet komen. De regering van de Bondsrepubliek sloot zich bij het advies aan. Zij legde de wijzigingsvoorstellen voor aan de achtste zitting van de Haagse Conferentie (1956). Daar bleek, dat het niet opportuun werd geacht een recent tot stand gekomen verdrag opnieuw te bezien⁴⁸). Gelijk te verwachten was is het verdrag van 1955 daarna niet door de Bondsrepubliek geratificeerd.

Nederland had het verdrag wel ondertekend maar heeft ratificatie achterwege gelaten. De reden daarvoor vindt men in een regeringsstuk van veel latere datum, de Memorie van Toelichting op het wetsontwerp tot goedkeuring van het Verdrag van 's-Gravenhage van 1 juli 1964 houdende een eenvormige wet inzake de internationale koop van roerende lichamelijke zaken⁴⁹): het bedrijfsleven had ernstige bezwaren tegen het conflictenverdrag. In die kringen vond men dat de vorm van de rechtskeuze te strak was geregeld. In de tweede plaats werd als bezwaar aangevoerd dat de handel met de ontwikkelingslanden menigmaal te maken zou krijgen met het daar geldende, moeilijk kenbare recht, omdat rechtskeuze vaak achterwege zal blijven. Deze bezwaren uit handelskringen hebben de regering ervan weerhouden een wetsvoorstel tot goedkeuring van het verdrag in te dienen.

b. De totstandkoming van de Eenvormige Wet; haar verhouding tot het internationaal privaatrecht

De commissie die door de diplomatieke conferentie van 1951 was ingesteld, publiceerde in 1956 een gewijzigd ontwerp voor een eenvormige

48 CHD, 8me session (1956), 232-242; CHA, 8e session, 37 e.v.

49 Kamerstukken 1968-1969, 9718 (R 666), M.v.T., 15. De bezwaren van het bedrijfsleven zijn verwoord door de Baat, WPNR 4512 (1957). Vgl. ook het adres genoemd in noot 122.

wet, toegelicht in een rapport⁵⁰). De opmerkingen die de regeringen en de Internationale Kamer van Koophandel over dit ontwerp maakten, brachten de commissie in 1963 tot enkele wijzigingen, in een nota toegelicht⁵¹). Op uitnodiging van de Nederlandse regering kwam in 1964 in Den Haag opnieuw een diplomatieke conferentie bijeen om te komen tot de definitieve formulering van de eenvormige wet. De conferentie had succes. De Eenvormige Wet, die in 101 artikelen de verplichtingen van de verkoper en de koper bij een internationale koopovereenkomst regelt, werd met het bijbehorende invoeringsverdrag vastgesteld⁵²).

De verhouding van de Eenvormige Wet tot het internationaal privaatrecht was in het ontwerp-1939 niet duidelijk geregeld. Het ontwerp-1956 nam deze onduidelijkheid weg. Volgens het toelichtende rapport zal de Eenvormige Wet ook dan toepasselijk zijn, indien de contractspartijen in niet-verdragslanden gevestigd zijn⁵³). Artikel 2, dat aangeeft hoe de internationale koop moet worden afgestaan tegenover de nationale koop, bepaalt tevens – aan de hand van hetzelfde criterium – de internationale werkingsomvang van de Eenvormige Wet.

Deze regeling wekte bezwaren bij een aantal regeringen die vonden dat het te ver ging contractspartijen in niet-verdragslanden aan de Eenvormige Wet te binden. De regering van de Bondsrepubliek Duitsland stelde voor de werkingsomvang van de Eenvormige Wet te beperken tot koopovereenkomsten van partijen die elk in een verdragsstaat gevestigd zijn⁵⁴). De Oostenrijkse regering was van oordeel dat de Eenvormige Wet slechts toegepast diende te worden, indien een regel van internationaal privaatrecht verwijst naar het recht van een staat, die de Eenvormige Wet heeft ingevoerd⁵⁵). De voorbereidingscommissie bleef evenwel bij haar voorstel om de werking van de Eenvormige Wet ook tot niet-verdragsstaten uit te strekken⁵⁶). In haar aangepaste ontwerp van 1963 bracht zij op dit punt geen wijziging aan. Ter motivering van haar standpunt verklaarde zij, dat de regels van de Eenvormige Wet beter (*supérieures*) waren dan die van de nationale wetgevingen.

Vóór en tijdens de diplomatieke conferentie van 1964 zijn pogingen gedaan om de internationale reikwijdte van de Eenvormige Wet anders te regelen, evenwel zonder succes. De Bondsrepubliek Duitsland en het Ver-

50 CD II, 3 e.v.

51 CD II, 81 e.v., 179 e.v.

52 CD I, 333 e.v. Ik ga voorbij aan de tweede ter conferentie vastgestelde eenvormige wet, die het aangaan van een internationale koopovereenkomst regelt.

53 CD II, 28 (voorlaatste alinea van I). Zie over de geschiedenis in het algemeen Fokkema, *Eenvormig kooprecht en internationaal privaatrecht*, preadvies Vereniging Handelsrecht 1966, 84 e.v.

54 CD II, 84–85.

55 CD II, 107–108.

56 CD II, 181.

enigd Koninkrijk achtten het „injuste, inconcevable et même ridicule” dat partijen die niet in een verdragsstaat gevestigd zijn, gebonden zouden worden aan de Eenvormige Wet⁵⁷). Zij stelden voor dat de Eenvormige Wet slechts van kracht zou zijn tussen partijen die in verdragsstaten gevestigd zijn. Hun amendement werd verworpen met 10 tegen 13 stemmen⁵⁸). Het punt werd opnieuw aan de orde gesteld in de plenaire zitting, thans als amendement van de Bondsrepubliek, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Het sneuvelde ook toen, omdat er geen meerderheid voor was (11 stemmen voor, 11 tegen, 2 onthoudingen)⁵⁹). Evenwel werd op een andere manier aan de wens van deze staten tegemoet gekomen: de mogelijkheid werd geopend om een reserve te maken. Bij de ratificatie van het verdrag mag iedere staat het voorbehoud maken, dat hij de Eenvormige Wet alleen zal toepassen op koopcontracten gesloten door partijen die elk in een verdragsstaat gevestigd zijn (reserve genoemd in Artikel III van het verdrag)⁶⁰).

Tijdens de conferentie is nog door de Oostenrijkse gedelegeerde de mogelijkheid geopperd de territoriale werking van de regeling aldus te beperken, dat de Eenvormige Wet in de eerste plaats zou worden toegepast tussen partijen die in verdragsstaten wonen en in de tweede plaats tussen partijen van wie de ene in een verdragsstaat gevestigd is, de andere in een niet-verdragsstaat, maar niet tussen partijen die geen van beide in een verdragsstaat gevestigd zijn⁶¹). Deze gedachte werd door andere delegaties gesteund, maar zij is niet in een amendement neergelegd, zodat er verder geen gevolg aan gegeven is⁶²).

In de definitieve text van artikel 2 werd opgenomen: „Les règles de droit international privé sont exclues pour l’application de la présente loi...”⁶³). Men moet aannemen dat de uitsluiting van de regels van het internationaal privaatrecht in de conferentie slechts daarom vrijwel algemene instemming vond, omdat de mogelijkheid werd geopend om bij de ratificatie van het verdrag bepaalde reserves te maken. Ik vermeldde al de reserve van Artikel III. Daarnaast kregen de staten die reeds gebonden waren aan een conventie over het conflictenrecht met betrekking tot de internationale koop – zoals het Haagse conflictenverdrag van 1955 – de bevoegdheid de Eenvormige Wet slechts dan toe te passen, indien een conflictenrechtconventie tot de toepasselijkheid van de Eenvormige Wet leidt (reserve van Artikel IV)⁶⁴).

57 CD I, 141–143.

58 CD II, 245, 246; I, 147.

59 CD I, 275.

60 CD I, 145, 146, 147, 311, 333.

61 CD I, 142, 143.

62 CD I, 148.

63 CD II, 377 (art. 5 bis), 397; I, 146, 276.

64 CD I, 140, 146, 147, 311.

Wanneer men tot een waarde-oordeel over de getroffen regeling tracht te komen, dan kost het geen moeite de juistheid van het uitgangspunt te aanvaarden: het is vanzelfsprekend, dat een autoriteit van een verdragsstaat geen regel van internationaal privaatrecht mag toepassen op de internationale koopovereenkomst van partijen die gevestigd zijn in verdragsstaten. Maar is dit ook vanzelfsprekend, indien partijen in niet-verdragsstaten gevestigd zijn? Op welke grond zou dit kunnen worden verdedigd? Als ik goed zie zijn drie gronden daartoe aangevoerd. De eerste is er een van opportuniteit: het is gewenst dat de Eenvormige Wet een zo breed mogelijk werkingsveld verkrijgt⁶⁵); zelfs als de Eenvormige Wet een slechte wet zou zijn, zou men haar moeten prefereren boven het mogelijk-kerwijs betere nationale recht, omdat het eenvormig recht is en de internationale handel moet worden bevrijd van de pluraliteit van nationale rechtsstelsels, goed of slecht⁶⁶). De tweede grond wordt ontleend aan de kwaliteit van de Eenvormige Wet. Deze is een rechtvaardige en goede wet. Toepassing van een regel van internationaal privaatrecht zou kunnen voeren naar een landswet, die door één van de partijen minder rechtvaardig en in ieder geval verrassend zal worden gevonden; men moet het contract beschermen „contre les bizarreries et les injustices inhérentes à tout système national”⁶⁷). De derde grond is, dat partijen krachtens art. 3 van de Eenvormige Wet in hun contract de toepasselijkheid van de Eenvormige Wet kunnen uitsluiten.

Over de argumenten 2 en 3 een enkel woord.

Het is opmerkelijk hoeveel scherper de voorstanders van de unificatie zich in de loop der jaren zijn gaan uitlaten over de regels van de nationale wetgevingen. In de negentiende eeuw opponeerde men tegen de rechtsverscheidenheid als zodanig, zonder de kwaliteit van de nationale regels in de argumentatie te betrekken. Jitta is de eerste die kritiek op deze regels laat horen. Als de conflictenregels over de koop geünificeerd zouden zijn, zo merkt hij op, dan is een gunstig resultaat niet gewaarborgd, want de conflictenregels kunnen leiden naar een verouderde, onvolledige en onpraktische nationale wet⁶⁸). Bij Rabel is de kritiek al sterker. Rechtsvergelijkend onderzoek, zegt hij in 1951, heeft uitgewezen dat er vele „points faibles” in de nationale wetgevingen voorkomen; het nieuwe uniforme recht mag deze „résidus du passé” niet laten voortbestaan⁶⁹). Tunc gaat met zijn „bizarreries et ... injustices inhérentes” nog verder. Hij acht de Eenvormige Wet beter dan welke landswet ook, zij is „supérieure”⁷⁰).

65 De Nederlandse afgevaardigde van der Feltz, CD I, 145.

66 Fokkema, Eenvormig kooprecht en internationaal privaatrecht, 122.

67 Tunc, CD I, 20 en 362 (commentaire). In dezelfde zin Zweigert en Kötz, *RabelsZ.* 1965, 163.

68 Jitta, *Meded. Kon. Akad. v. Wetensch. Afd. Letterkunde*, deel 54 serie B, 34.

69 AG, 107, 108, 110.

70 CD I, 362.

Zelfs als dit naar de stand van zaken van 1964 juist zou zijn, moet men bedenken dat ook de Eenvormige Wet zal verouderen⁷¹⁾. De weg om haar te wijzigen is zwaar (zie Art. XIV van het verdrag). Maar bovendien is terecht opgemerkt: „aucune loi, aussi parfaite soit-elle, ne peut avoir la prétention de régler des situations avec lesquelles elle n'aurait aucune connexion effective”⁷²⁾.

Partijen kunnen overeenkomen dat de Eenvormige Wet niet op hun contract van toepassing zal zijn. De Eenvormige Wet aanvaardt aldus de autonomie van partijen en geeft daarmee zelf een regel van internationaal privaatrecht. Partijen kunnen blijkens art. 3 de toepasselijkheid van de Eenvormige Wet ook stilzwijgend uitsluiten. Er is wel betoogd, dat dit laatste zich voordoet ingeval geen van beide partijen in een verdragsstaat gevestigd is en een conflict wordt voorgelegd aan een rechter van een verdragsstaat⁷³⁾. Het is echter een fictie, dat de rechter van een verdragsstaat, die in een dergelijk geval de Eenvormige Wet buiten toepassing laat, dit doet op grond van de stilzwijgende overeenkomst van partijen⁷⁴⁾. In wezen hanteert hij een regel van internationaal privaatrecht om de meest betrokken nationale wet te vinden.

Er is veel kritiek geuit op de wijze waarop in de Eenvormige Wet haar verhouding tot het internationaal privaatrecht is geregeld⁷⁵⁾. In het bijzonder in Nederland was er felle kritiek op de uitsluiting van het internationaal privaatrecht, al vond de regeling ook warme verdediging⁷⁶⁾. Overigens is het een illusie genoemd, dat men door unificatie van materieel recht het internationaal privaatrecht zou kunnen uitschakelen⁷⁷⁾. Met betrekking tot de Eenvormige Wet heeft Batiffol terecht opgemerkt, dat zelfs indien zij in de gehele wereld aanvaard zou zijn, het internationaal privaatrecht niet geheel zou verdwijnen. Het verdrag heeft immers geen

71 Geünificeerd recht heeft geringere mogelijkheden om zich te ontwikkelen dan een landswet: Demogue, *L'unification internationale du droit privé* (1927), 138; Kropholler, *Internationales Einheitsrecht* (1975), 12, 242; Neuhaus en Kropholler, *RabelsZ* 1981, 80.

72 Ferrer-Correia, *Recueil des Cours de l'Académie de la Haye* 1975 II, 102.

73 Zweigert en Kötz, *RabelsZ* 1965, 164; von Caemmerer, *Festschrift Nipperdey* (1965), 227; dez., *Festschrift Hallstein* (1966), 83; Dölle, *RabelsZ* 1968, 447.

74 Kropholler, *RabelsZ* 1974, 376.

75 „Une manifestation d'un nationalisme juridique” (van Hecke, *Recueil des Cours* 1969 I, 471); „totalitaire” (Lagarde, *Travaux et recherches de l'institut de droit comparé de Paris*, dl 33 (1970), 158).

76 Zie de schrijvers vermeld bij Oly, *Algemene beschouwingen*, 14; Scheffer, *NJB* 1964, 217; de Winter, *NJB* 1964, 833 = *Ned. Tijdschr. Int. Recht* 1964, 838; Kolléwijn, *NJB* 1965, 149 = *Ned. Tijdschr. Int. Recht* 1965, 217; van Boeschoten en Fokkema, *preadviezen Vereniging Handelsrecht* 1966; Haak, *NJB* 1966, 517; Lemaire, *NJB* 1969, 513; van Hoogstraten, *NJB* 1973, 273; Oly, *NJB* 1973, 1286 met naschrift v. Hoogstraten; Scheffer, *NJB* 1974, 437. Zie voorts Haak en Storm, *Netherlands reports to the VIIIth internat. congress of compar. law*, Pescara 1970, 192 e.v.; Sauveplanne, *NJB* 1979, 693 en dez. – in meer algemene zin – R.M. Themis 1961, 225 e.v.

77 Neuhaus en Kropholler, *RabelsZ* 1981, 77.

machinerie geschapen om de eenheid in de jurisprudentie te waarborgen, zodat onvermijdelijk zal blijken dat een bepaald artikel door de hoogste rechters van verschillende landen verschillend zal worden uitgelegd. Dan kan het van belang zijn te beslissen met welk land de casus de nauwste banden heeft⁷⁸⁾.

VI

VAN 1964 – 1985

a. De ratificaties van het Verdrag houdende de E.W.

De Eenvormige Wet is al evenmin als het conflictenverdrag van 1955 een succes geworden. Zij geldt tussen acht staten en is dus geen wereldwet geworden, zoals Rabel gewenst had⁷⁹⁾. Gezien het beperkte aantal staten dat in 1964 aan de diplomatieke conferentie deelnam (28, daarenboven 4 waarnemers) had men dit tijdens de conferentie al kunnen voorzien. Nu slechts acht staten tot ratificatie zijn overgegaan, is de gedachte dat men door uitsluiting van de regels van internationaal privaatrecht zou kunnen bewerken dat de Eenvormige Wet een wereldwijde werking zou verkrijgen, weinig reëel gebleken.

Daar komt nog iets bij. Van de acht ratificerende staten hebben er vijf het voorbehoud van Artikel III gemaakt (werking alleen wanneer beide partijen in een verdragsstaat zijn gevestigd: het Verenigd Koninkrijk, San Marino, Nederland, de Bondsrepubliek en Gambia), twee het voorbehoud van Artikel IV („Vorschaltung” van een conflictenverdrag: België en Italië). Daardoor is in deze staten de uitbreidende werking van de Eenvormige Wet uitgesloten. Alleen Israël heeft zonder voorbehoud geratificeerd.

b. De Nederlandse ratificatie

Wat Nederland betreft geldt nog iets bijzonders. De regering heeft in september 1968 het verdrag ter goedkeuring aan de Staten-Generaal voorgelegd⁸⁰⁾. Tegelijkertijd werd een wetsontwerp voor een uitvoeringswet ingediend. De regering stelde voor tot ratificatie over te gaan zonder enig voorbehoud te maken. De vaste commissie voor Justitie van de

78 Batiffol, Recueil des Cours 1973 II, 113–115. Evenzo Mayer, Droit intern. privé, nrs. 94–96; F.A. Mann, Festschrift Frank Vischer (1983), 207 e.v. Anders: Wery, De autonomie van het eenvormig privaatrecht (1971), 24.

79 Rabel gebruikt uitdrukkingen als: Weltgesetz (Ges. A. III, 498, 527), Weltvereinheitlichung (499), für die ganze Welt (528), droit mondial (484), une loi mondiale (656), a universal sales law (691), unification had to be universal (691). Beperkter: over great stretches of the earth (636). Kropholler, Internationales Einheitsrecht (1975), 22, noemt wereldrecht een utopie.

80 Kamerstukken, zitting 1968–1969, 9817 (R 666).

Tweede Kamer verdiepte zich in de verhouding van de Eenvormige Wet tot het internationaal privaatrecht. In haar Voorlopig Verslag (maart 1970) verklaarde zij dat aanvaarding van het verdrag zonder het maken van de in Artikel III bedoelde reserve haar voorshands onjuist voorkwam⁸¹). De commissie had zich laten voorlichten door Mr. F. baron van der Feltz, een van de Nederlandse gedelegeerden ter conferentie, en Mr. M.H. van Hoogstraten, secretaris-generaal van de Haagse Conferentie voor internationaal privaatrecht. De zeer diepgaande bespreking van het vraagstuk in de Nederlandse literatuur, die inmiddels had plaats gevonden, zal zeker ook tot de vorming van haar oordeel hebben bijgedragen⁸²).

In de Memorie van Antwoord van januari 1971 toonde de regering zich gedesilluseerd over het trage tempo waarin andere staten tot ratificatie overgingen. Zij wilde in verband daarmee een voorzichtiger koers varen, ook omdat inmiddels in de Verenigde Naties, met name in Uncitral, kritische stemmen waren opgegaan ten aanzien van de regeling die in de Eenvormige Wet voor haar territoriale werkingsomvang was getroffen. De regering aanvaardde, zij het node, de suggestie van de commissie voor Justitie om het voorbehoud van Artikel III te maken. Het zou haar liever zijn geweest, als het voorbehoud een beperkter strekking zou hebben gehad, n.l. dat daarin slechts zou zijn gevegd dat één van de contractspartijen in een verdragsstaat gevestigd moet zijn⁸³).

Maar de regering bracht nog een andere wijziging aan. De commissie voor Justitie had erop gewezen, dat een rechter in een niet-verdragsland, die ingevolge een in zijn land geldende regel van internationaal privaatrecht in een bepaald geval op een internationale koopovereenkomst Nederlands recht moet toepassen, wellicht de koopbepalingen van het Burgerlijk Wetboek zal hanteren, niet die van de in Nederland aanvaarde Eenvormige Wet. De regering vond dat hiertegen iets moest worden gedaan. Zij stelde bij Nota van Wijzigingen voor een kleine toevoeging in artikel 2 van de Eenvormige Wet aan te brengen. De ter conferentie vastgestelde text van artikel 2 („De regels van het internationaal privaatrecht zijn voor de toepassing van deze wet uitgesloten, tenzij zij zelf anders bepaalt”) zou weliswaar gehandhaafd blijven, maar zou het tweede lid van het artikel worden, terwijl als eerste lid zou vooropgaan:

„Deze wet is, onverminderd het bij artikel 1 bepaalde, ook van toepassing wanneer ingevolge enige regel van internationaal privaatrecht Nederlands recht van toepassing is op een internationale koop van roerende lichamelijke zaken in de zin van deze wet”.

81 Kamerstukken, zitting 1969–1970, 9817 (R 666), Voorl. Verslag, blz. 2.

82 Zie hierboven noot 76.

83 Kamerstukken, zitting 1970–1971, 9817 (R 666), Mem. v. Antw., blz. 5.

De regering was van oordeel dat het voorbehoud van Artikel III de Nederlandse wetgever niet belet een regel van Nederlands recht vast te stellen, welke het toepassingsgebied van de Eenvormige Wet uitbreidt.

Het wetsvoorstel is met deze wijzigingen aangenomen. Bij de ratificatie is de in Artikel III genoemde reserve gemaakt⁸⁴⁾.

Dat Nederland artikel 2 van de Eenvormige Wet niet letterlijk maar met een aanvulling heeft ingevoerd, is door Dölle-Herber⁸⁵⁾ „formal bedenkelijk” genoemd. Deze kritiek is juist. Het verdrag verplicht in Artikel I tot introductie van de Eenvormige Wet „soit en texte authentique soit en traduction”. Artikel III laat „par dérogation à l'article 1” toe dat een staat in artikel 1 van de Eenvormige Wet na het woord „Etats” het woord „contractants” invoegt. Dit moet wel betekenen, dat iedere andere toevoeging is uitgesloten. Het is bovendien in strijd met de opzet van een uniforme wet, dat iemand erop bedacht zou moeten zijn dat in enige staat de Eenvormige Wet een andere inhoud zou hebben dan in de andere verdragsstaten, behalve wanneer het verdrag zelf die mogelijkheid schept.

Ook uit de zojuist geciteerde ter conferentie vastgestelde text van artikel 2 van de Eenvormige Wet blijkt, dat de Nederlandse versie van artikel 2 over de schreef gaat. Het artikel herinnert eraan dat bepalingen van internationaal privaatrecht in de Eenvormige Wet voorkomen; „zij zelf” wijst deze aan, d.w.z. de ter conferentie vastgestelde text van de Eenvormige Wet. Men vindt deze bepalingen in de artikelen 4, 5, 16, 38, 69 en 89. Wat de Nederlandse wetgever heeft gedaan komt hierop neer, dat hij aan deze in de Eenvormige Wet opgenomen regels van internationaal privaatrecht er één heeft toegevoegd. Dit stond hem niet vrij.

De verdragspartners zouden reden hebben gehad Nederland erop te wijzen, dat deze wetgevingsvrijpostigheid te ver gaat. In Nederland zelf lijkt mij de Nederlandse versie van artikel 2 onaantastbaar. Men kan de artikelen 93 en 94 van de Grondwet niet inroepen, want een artikel van de Eenvormige Wet is geen verdragsbepaling, al is de Eenvormige Wet bij een – door Nederland bekrachtigd – verdrag vastgesteld en anderzijds bevatten de artikelen van dit verdrag geen „een ieder verbindende bepalingen”.⁸⁶⁾

c. Van Den Haag naar Weenen

De rechtsontwikkeling heeft niet stilgestaan nadat de Eenvormige Wet in 1964 in Den Haag was vastgesteld. Zij speelde zich echter in een ander milieu af dan tevoren. In 1966 richtte de permanente vertegenwoordiger

84 Wet van 15 december 1971, St. 779; Tract. blad 1972 nr. 67.

85 Dölle/Herber, Kommentar zum Einheitlichen Kaufrecht, 4.

86 Art. 2 in de Nederlandse versie is toegepast door Hof Amsterdam, 8 juni 1977, N.J. 1978 no. 191, bev. Rb. Amsterdam, 10 maart 1976, opgenomen in het arrest van het Hof.

van Hongarije bij de Verenigde Naties een „note verbal” tot de secretaris-generaal van die organisatie met het verzoek een nieuw onderwerp op de voorlopige agenda van de komende zitting van de Algemene Vergadering te plaatsen: „Consideration of steps to be taken for progressive development in the field of private international law with a particular view to promoting international trade”⁸⁷). Blijkens de toelichting ging het de Hongaarse regering niet zo zeer om het eigenlijke internationaal privaatrecht als om de unificatie van het privaatrecht. De nota noemde als een van de mogelijke maatregelen „unification of the law on the international sales of goods”. Het Hongaarse initiatief leidde ertoe dat de algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 17 december 1966 besloot om een commissie voor het internationale handelsrecht in te stellen (Uncitral, Cnudci)⁸⁸). Deze commissie, die een onderdeel van de Algemene Vergadering uitmaakt, bestaat uit staten, niet uit individuen. Bepaald is dat bij de keuze van de lid-staten zal worden gelet op geografische spreiding maar ook op vertegenwoordiging van de belangrijkste economische systemen en rechtsstelsels. De lidstaten worden opgewekt zo mogelijk „persons of eminence in the field of international trade” als hun vertegenwoordigers aan te wijzen⁸⁹).

Nederland maakt geen deel uit van Uncitral⁹⁰). De regering stond terughoudend tegenover de bemoeiingen van Uncitral met het kooprecht. Nog in 1971 was zij van oordeel dat inwerkingtreding van het verdrag van 1964 gewenst was om te voorkomen dat Uncitral zich te ver zou verwijderen van de inhoud van de Eenvormige Wet; zij verklaarde er geen heil in te zien, dat de geconsolideerde arbeid van tientallen jaren opnieuw ter discussie wordt gesteld⁹¹).

Dit laatste was namelijk gebeurd. Tijdens haar eerste zitting (1968) nam Uncitral het besluit prioriteit te geven aan het onderwerp „international sale of goods”⁹²). Zij verzocht de secretaris-generaal de staten om commentaar te vragen op de Eenvormige Wet van 1964 en het Haagse conflictenverdrag van 1955⁹³). Toen de antwoorden van de regeringen waren ontvangen werd het onderwerp tijdens de tweede zitting van de

87 Y I (1968–1970), 5.

88 Y I, 65. Vgl. Oly, *Algemene beschouwingen*, 125 e.v.

89 Y I, 65, 66. Vgl. Honnold, *Uniform law for international sales under the 1980 United Nations Convention* (1982), nrs. 6 en 7. Honnold, die een van de secretarissen van Uncitral was, schrijft dat de gedelegeerden „a wholesome mix of academic specialists in commercial and comparative law, practising lawyers and members of government ministries with years of experience in international lawmaking” vormden.

90 Althans destijds. Zie Hartkamp, *Het Weense koopverdrag* (1980), 9–10.

91 Zie *Memorie van Antwoord op het wetsontwerp goedkeuringswet Eenvormige Wet*, Kamerstukken 1970–1971, 9817 (R 666), blz. 5.

92 Y I, 76, 77.

93 Y I, 79.

commissie (1969) opnieuw besproken. Er bleken twee stromingen te zijn⁹⁴). Sommige gedelegeerden namen het standpunt in, dat Uncitral op het gebied van de internationale koop niets moest ondernemen vóór de Eenvormige Wet in werking zou zijn getreden: men dient eerst ervaring met de unificatie van 1964 op te doen. De meerderheid van de vertegenwoordigers stelde echter voor de Eenvormige Wet te herzien. Deze gedelegeerden waren van oordeel dat te weinig staten aan de opstelling van de Eenvormige Wet hadden meegewerkt, met name te weinig landen met een socialistische productiewijze en te weinig ontwikkelingslanden; met de belangen van deze laatste is geen rekening gehouden; de Eenvormige Wet beantwoordt niet aan de behoeften en de werkelijkheid van de tegenwoordige tijd; zij slaat meer op handel tussen nabijgelegen landen dan op die tussen continenten; er komen in de Eenvormige Wet een aantal kunstmatige juridische begrippen voor waarmee sommige staten moeite hebben. De eerste stroming geeft het standpunt weer van Nederland en een aantal andere staten die het werk van Unidroit wilden handhaven; in de tweede herkent men de opvattingen van de communistische landen, de staten van de derde wereld en van de Verenigde Staten⁹⁵).

In dezelfde vergadering besloot Uncitral tot het instellen van een werkgroep die een meer acceptabel kooprecht moest voorbereiden, hetzij door de text van 1964 te wijzigen, hetzij door het formuleren van een nieuw ontwerp⁹⁶). De werkgroep zelf koos in zoverre een tussenweg, dat zij de Eenvormige Wet als grondslag voor de formulering van een nieuw ontwerp nam⁹⁷).

Bij de meerderheid van de werkgroep bleken over de territoriale werking van de nieuwe regeling andere gedachten te bestaan dan in de Eenvormige Wet waren neergelegd: de regeling zou van kracht dienen te zijn tussen partijen wier „places of business” in verdragsstaten zijn gelegen en bovendien ook wanneer de regels van het internationaal privaatrecht tot de toepassing van de wet van een verdragsstaat leiden⁹⁸). De werkgroep legde deze gedachte in 1971 aan de volle commissie voor, die zich na diepgaande besprekingen daarbij aansloot⁹⁹). Aldus werd gebroken met de universalistische pretentie van de Eenvormige Wet en werd het bestaan en het voortbestaan van regels van internationaal privaatrecht aanvaard.

94 Y I, 97 e.v.

95 Vgl. Schlechtriem, *Einheitliches UN-Kaufrecht* (1981), 2.

96 Y I, 99–100.

97 Y I, 178 nr. 9.

98 Dit komt – naar de Nederlandse regering, wellicht met enige voldoening, vaststelde, Kamerstukken 1971–1972, 9817 (R 666), Mem. v. Antw. Eerste Kamer, blz. 3 – ongeveer neer op de regeling die Nederland bij de invoering van de Eenvormige Wet heeft getroffen. Zie hierboven blz. 21–22.

99 Y I, 179 onder 19 (werkgroep), 132–133 (plenaire commissie).

Het artikel waarin de aanvaarde grondslag was neergelegd is tijdens de verdere voorbereiding praktisch ongewijzigd gebleven. Ook tijdens de diplomatieke conferentie, die in maart 1980 te Weenen bijeenkwam om het nieuwe verdrag over de internationale koop vast te stellen, kwam er in het artikel (art. 1) geen wijziging. Het eerste lid van artikel 1 luidt:

„This Convention applies to contracts of sale of goods between parties whose places of business are in different States:

- (a) when the States are Contracting States; or
- (b) when the rules of private international law lead to the application of the law of a Contracting State.”

Tegen de inschakeling van regels van internationaal privaatrecht bleken bij enkele communistische staten bezwaren te bestaan¹⁰⁰). Hieraan werd tegemoet gekomen door de mogelijkheid te openen, dat staten bij de ratificatie van het verdrag kunnen verklaren dat zij niet gebonden zullen zijn door dit onderdeel van artikel 1 (d.w.z. door lid 1 onder (b)). Zie artikel 95 van de conventie.

De conventie van 1980 heeft ook op een geheel ander punt de werking van regels van internationaal privaatrecht aanvaard. Als het gaat om leemten in de verdragsregeling bepaalt artikel 7, tweede lid:

„Questions concerning matters governed by this Convention which are not expressly settled in it are to be settled in conformity with the general principles on which it is based or, in the absence of such principles, in conformity with the law applicable by virtue of the rules of private international law.”

Het getuigt m.i. van wijsheid, dat de conventie op deze wijze zowel bij de bepaling van haar territoriale werking als bij de voorziening voor de leemten in haar regeling heeft gekozen voor de inschakeling van het internationaal privaatrecht¹⁰¹).

De conventie is ter conferentie aanvaard met 42 stemmen vóór, 0 tegen en 9 onthoudingen¹⁰²). Zij zal in werking treden bij de tiende ratificatie.*) Indien alle 42 voorstemmende staten zouden ratificeren, zou weliswaar niet gezegd kunnen worden dat een wereldrecht voor de internationale koop tot stand is gekomen, maar de conventie zou dan wel in een groot

100 United Nations Conference on Contracts for the International Sale of Goods. Vienna, 10 March – 11 April 1980. Official Records, p. 72, 83, 145, 170, 200, 229–230 i.v.m. 236–238. Vgl. Honnold, Uniform law nr. 47.

101 De regelingen van art. 1 en art. 7, tweede lid, zijn met instemming besproken door twee van de Nederlandse gedelegeerden ter conferentie: Hartkamp, Het Weense Koopverdrag, 12–14; R.S. Meijer, N.J.B. 1980, 1026 en 1032. Meijer acht het juist dat gebroken is met „het universalistische credo en de i.p.r.-fobie” van de Eenvormige Wet.

102 Official Records, 230. Franse en Engelse tekst in Tract. bl. 1981 nr. 184.

* Noot bij de correctie: De conventie zal op 1 januari 1988 in werking treden tussen elf staten, o.m. China, Frankrijk en de Verenigde Staten.

deel van de wereld gelden, want vrijwel alle grote handeldrijvende naties behoren tot de 42 voorstemmers.

d. Opnieuw Den Haag

In oktober 1980 nam de Haagse Conferentie voor het internationaal privaatrecht het principe-besluit de herziening van het verdrag van 1955 ter hand te nemen¹⁰³). Dit besluit is na lange aarzeling genomen. In 1956 had de Bondsrepubliek Duitsland al op herziening van het verdrag aangedrongen. Men vond het toen te vroeg om het onderwerp in studie te nemen en later bleek, dat de staten die het verdrag aanvaard hadden tevreden over zijn werking waren¹⁰⁴). Enkele Scandinavische staten maakten echter melding van moeilijkheden, die de toepassing van de verdragsregels op consumentenkopen opleverde. Zij waren van oordeel dat de Conferentie iets zou moeten ondernemen met betrekking tot de grensoverschrijdende consumentenkoop. Het waren echter vooral de besprekingen in Uncitral over de unificatie van het recht voor de internationale koopovereenkomst die tot het besluit van de Haagse Conferentie geleid hebben.

Een commissie uit de lid-staten die in de Haagse Conferentie het program voor de toekomstige werkzaamheden voorbereidt, plaatste in januari 1976 „la révision éventuelle” van het verdrag van 1955 op haar lijstje¹⁰⁵). Zij verzocht het bureau van de Conferentie daarover een nota op te stellen. Deze nota werd in september 1976 aan de lid-staten gezonden¹⁰⁶). In de dertiende zitting van de Conferentie, die in oktober van dat jaar werd gehouden, kwam het onderwerp in bespreking. Het bleek dat de meeste gedelegeerden wilden wachten tot de bemoeiingen van Uncitral met de internationale koop hun beslag zouden hebben gekregen¹⁰⁷). De zaak werd naar de volgende zitting verwezen¹⁰⁸). Wel werd besloten onmiddellijk werk te maken van de consumentenkoop: de zitting van 1980 zou een protocol bij het verdrag van 1955 moeten opstellen, dat de verdragsstaten zou toestaan het verdrag niet op de consumentenkoop toe te passen of deze koopovereenkomst aan de werking van het verdrag zou onttrekken¹⁰⁹).

In november 1979 deed het bureau opnieuw een nota over de eventu-

103 CHAD, 14me session (1980), I-64 onder 1a.

104 CHAD, 13me session (1976), I, 176-178.

105 A.w.I, 90.

106 A.w.I, 136. In dit stuk wordt gewezen op art. 1 van het Uncitral-ontwerp, hierboven blz. 24 besproken.

107 A.w. I, 176-178.

108 A.w. I, 36 onder 4b.

109 T.z.p. onder 4a.

ele herziening van het verdrag van 1955 uitgaan¹¹⁰). Daarin werd gewezen op de mogelijkheid, dat Uncitral de formulering van conflictenregels voor de internationale koopovereenkomst ter hand zou nemen, waardoor het gehele onderwerp wellicht aan de Haagse Conferentie zou ontgaan; een aantal landen van het Oostblok en uit de derde wereld stonden terughoudend tegenover de Haagse Conferentie, die in hun opvatting een soort aristocratische club was; Uncitral had besloten de opstelling van conflictenregels voor de internationale koop op haar program te zetten, zij het met de aantekening dat dit geen urgente zaak was, omdat de Haagse Conferentie de herziening van het verdrag van 1955 ter hand ging nemen; dit laatste was gebleken uit een interventie van de secretaris-generaal van de Haagse Conferentie tijdens de besprekingen in Uncitral waarbij hij als waarnemer aanwezig was¹¹¹). Indien de Haagse Conferentie besluit tot herziening van het verdrag van 1955, zo gaat de nota verder, dan zal het wel nodig zijn ook niet-leden uit te nodigen aan de besprekingen deel te nemen, omdat een aantal staten kritiek heeft op de besloten aard van de Conferentie en het onderwerp van mondiale betekenis is.

De commissie voor de toekomstige werkzaamheden van de Conferentie verklaarde zich vervolgens voor de openstelling van de Conferentie voor niet-leden¹¹²). Deze zouden zeker moeten worden uitgenodigd, indien de herziening van het verdrag van 1955 ter hand zou worden genomen. De commissie stelde voor dit onderwerp met grote prioriteit op de agenda te plaatsen¹¹³).

In oktober 1980 vond de veertiende zitting van de Conferentie plaats. Hoewel een aantal gedelegeerden aarzelend stond tegenover de deelneming van niet-leden aan het werk van de Conferentie verklaarde zich tenslotte niemand daartegen¹¹⁴). In de aansluitende discussie over het entameren van een herziening van het koop-verdrag kwamen evenzeer aarzelingen naar voren, maar tenslotte waren alle gedelegeerden vóór de behandeling van het onderwerp¹¹⁵). Er zou nader overleg worden gevoerd met de lid-staten over de uitwerking van dit principebesluit¹¹⁶).

Tijdens dezelfde zitting werden een aantal conflictenregels met betrekking tot de consumentenkoop opgesteld, waarbij vooralsnog in het midden werd gelaten of deze een afzonderlijke conventie zouden vormen of deel zouden uitmaken van de nieuwe conventie over de internationale koopovereenkomst¹¹⁷).

De conferentie ter opstelling van het conflictenrechtverdrag kwam in

110 CHAD, 14me session (1980), I-82 e.v.

111 Vgl. hierbij Y IX (1978), 24 (nr. 46), 26 (nr. 67), 27 (nrs. 68 en 69).

112 CHAD, 14me session (1980), I-186.

113 A.w. I-188, 189.

114 A.w. I-215 tot 220.

115 A.w. I-226 tot 229.

116 Zie de Acte final van de veertiende zitting, a.w. I-63 en 64 (onder 1a tot 1d).

117 A.w. I-60 e.v.

oktober 1985 in Den Haag bijeen. De bijeenkomst was voor de lid-staten van de Haagse Conferentie een buitengewone zitting van de Conferentie, voor de andere vertegenwoordigde staten was zij een diplomatieke conferentie, bijeengeroepen door de Nederlandse regering. De regering had alle staten van de wereld uitgenodigd¹¹⁸). In totaal waren 60 staten ter conferentie vertegenwoordigd. De besprekingen leidden tot de totstandkoming van een verdragstext, die in grote lijnen het verdrag van 1955 volgt, zij het in uitgebreider vorm en met een aantal ingrijpende verschillen. Voor sommige onderdelen kon slechts met moeite en eerst na enkele stemmingen een meerderheid worden gevonden. De materie van de consumentenkoop is buiten de verdragsregeling gehouden. De eindtext is aangenomen met 46 stemmen voor, geen tegen en geen onthoudingen. Het verdrag zal in werking treden na de vijfde ratificatie¹¹⁹).

VII

SLOTBESCHOUWINGEN

Indien de conventies van Weenen en Den Haag door voldoende ratificaties in werking treden, zal de verhouding tussen de unificatie van het kooprecht en het internationaal privaatrecht bevredigend zijn geregeld. De werking van de koopunificatie is, onder meer, afhankelijk gesteld van de toepassing van regels van internationaal privaatrecht en daarmee is bereikt dat er geen strijd meer behoeft te zijn tussen de beoefenaars van het geünificeerde kooprecht en die van het internationaal privaatrecht. Maar hoe zal de internationale handel op de conventies reageren?

De Internationale Kamer van Koophandel heeft de totstandkoming van beide verdragen bevorderd door actief aan de redactie mee te werken. Dit betekent evenwel niet, dat alle kringen van de handel positief tegenover de verdragen zullen staan. Omdat art. 6 van de Weense conventie toestaat dat partijen in hun overeenkomst de toepasselijkheid van het verdrag uitsluiten en dat zij van elk van zijn bepalingen mogen afwijken, kunnen de contractpartners zich geheel of ten dele van het eenheidsrecht losmaken. Van Delden spreekt in zijn in 1983 verschenen werk over de handelskoop de verwachting uit, dat in de standaardcontracten de toepasselijkheid van de Weense conventie zal worden uitgesloten¹²⁰). Als dit zou gebeuren, dan zullen de uniforme koopregels slechts daar tot werking komen waar standaardcontracten ontbreken. Alleen in die kringen

118 Voor de twee voorbereidende commissievergaderingen in 1982 en 1983 waren – naast de lidstaten van de Conferentie – alleen de leden van Uncitral uitgenodigd.

119 De Actes et documents waren bij het afsluiten van deze studie nog niet gepubliceerd.

120 Van Delden, *Overzicht van de handelskoop* (1983), 4. In een aantal contracten is dit reeds op voorhand gedaan; tevoren hadden de belangrijkste standaardcontracten de toepasselijkheid van de Eenvormige Wet uitgesloten.

– waar standaardcontracten ontbreken – zou men bezwaren tegen de invoering van de Weense conventie kunnen tegenkomen.

Vermoedelijk zal er in handelskringen meer worden geopponeerd tegen het Haagse conflictenverdrag. Dit laat partijen minder vrijheid dan de Weense conventie. De verkoper en de koper kunnen in hun overeenkomst niet bedingen, dat de regels van het Haagse verdrag niet op de overeenkomst van toepassing zullen zijn. Wel kunnen zij – op grond van art. 7 van het verdrag – zelf het op hun overeenkomst toepasselijke recht kiezen, d.w.z. aanwijzen welke nationale wet (mogelijk de regels van de Weense conventie, indien deze in een staat van kracht is) op de overeenkomst van toepassing zal zijn, maar de ervaring wijst uit dat psychologische bezwaren aan zo'n rechtskeuze in de weg kunnen staan. Tijdens of bij het einde van onderhandelingen is het soms moeilijk om aan de orde te stellen dat er bij de afwikkeling van de koop iets kan mislopen en dat dan een bepaalde landswet de gevolgen daarvan zal regelen. Laten partijen een rechtskeuze achterwege, dan zullen de conflictenregels van het verdrag aangeven welk recht toepasselijk is. De handel zal misschien bezwaar maken tegen de invoering van deze regels. Er bestaat bij de handel „de instinctieve vrees... aan vaste regels te worden gebonden”, naar de woorden van de Baat¹²¹). Dit zal ook nu weer ten ongunste van de verdragsaanvaarding werken. Misschien zal ook thans weer worden aangevoerd, dat de conflictenregels van het verdrag zullen kunnen leiden tot de toepasselijkheid van moeilijk kenbare en hanteerbare regels¹²²). Dit is evenwel geen valabel argument, want indien het verdrag niet wordt ingevoerd, zal de Nederlandse rechter de thans bestaande ongeschreven Nederlandse conflictenregels over de internationale koop blijven hanteren en deze kunnen ook tot toepassing van moeilijk kenbare rechtsregels leiden. Naar de mening van de Baat heeft de huidige toestand het voordeel, dat „de rechter of arbiter zijn beslissing aan de omstandigheden van ieder bijzonder geval kan aanpassen”. Uit de jurisprudentie blijkt, dat de rechter en de arbiter soms inderdaad op die wijze bij de internationale koopovereenkomst te werk gaan¹²³). In de laatste tijd overheersen echter de

121 WPNR 4512.

122 Dit bezwaar komt voor in het adres dat de Kamers van Koophandel op 23 juli 1970 aan de Tweede Kamer richtten ter gelegenheid van de behandeling van het wetsontwerp tot goedkeuring van het verdrag houdende de Eenvormige Wet. Door vriendelijke tussenkomst van Jhr. Mr. W.H. de Beaufort, plaatsvervangend griffier van de Tweede Kamer, ontving ik een afschrift van het stuk.

123 Zie bijv. Rb. Leeuwarden, 8 april 1971, N.J. 1973 no. 495; Rb. Zwolle, 12 juni 1974, Asser Inst. Kaartreg. no. 8745; Scheidsg. Huiden etc., 23 aug. 1974, N.J. 1976 no. 97; Hof Arnhem, 4 nov. 1975, A.K. no. 9774; Rb. Rotterdam, 2 febr. 1979, N.J. 1980 no. 573; Rb. Zutphen, 15 febr. 1979, A.K. no. 11785; Scheidsgerecht oliën etc., 20 juni 1980, Tijdschr. v. Arbitrage 1980, 178.

uitspraken waarin ongeschreven regels van internationaal privaatrecht worden toegepast¹²⁴⁾.

Met betrekking tot de Weense conventie kan de vraag worden gesteld: welke zin heeft de moeizame unificatie-operatie gehad, indien de Weense regels in vele kringen van de internationale handel ter zijde zullen worden gesteld? Dezelfde vraag kon destijds voor de Eenvormige Wet van 1964 worden opgeworpen. De Nederlandse regering voerde in 1971¹²⁵⁾ drie redenen aan waarom de eenvormige regels van belang bleven, ook wanneer zij in standaardcontracten worden uitgesloten: in de eerste plaats zijn er vele gebieden waar zich geen standaardcontracten ontwikkeld hebben, in de tweede plaats is het niet ondenkbaar dat er een streven zal ontstaan de standaardcontracten aan te passen aan het geünificeerde recht en ten derde zal dit recht lacunes in de standaardcontracten kunnen aanvullen. Over het eerste argument kan men opmerken, dat het moeilijk te kwantificeren is hoe groot het gebied is waar standaardcontracten ontbreken; overigens kunnen de contractspartijen ook dáár in hun overeenkomst de verdragsregels uitsluiten. Wat de regering in de tweede plaats aanvoerde is juist. Haar derde opmerking gaat daarentegen niet op, want indien partijen in hun contract de werking van de verdragsregels hebben uitgesloten, kan men voor de aanvulling van leemten in het contract niet teruggrijpen op de uitgesloten verdragsregeling.

Is het verstandig geweest het kooprecht als object van unificatie te kiezen, nu dit voor het grootste deel regelend recht is?¹²⁶⁾ Bij deze vraag moet men aantekenen dat de founding fathers van de unificatie voor ogen hadden dat, zo mogelijk, óók regels van dwingend recht – bijv. regels over de geoorloofdheid van de overeenkomst en over de eigendomsovergang – zouden worden geünificeerd. Een van de argumenten waarom zij de standaardcontracten ontoereikend achtten, was dat deze niet konden treden in onderwerpen van dwingend recht¹²⁷⁾. Nu noch in de Eenvormige Wet noch in de Weense conventie regels van dwingend recht zijn opgenomen, is dit geen motief meer voor unificatie. De vraag naar het nut van de eenmaking is daardoor des te klemmender. Als wij terugdenken aan de gedachte, dat unificatie de beste kansen zal hebben bij die onderdelen van het handelsrecht die thans al enigszins gelijk geregeld zijn of waarbij de technische omstandigheden sterk voor eenmaking spreken¹²⁸⁾ – dan valt de koopovereenkomst in de eerste rubriek: de regels voor de

124 Scheidsg. oliën etc., 10 sept. 1975, N.J. 1976 no. 144; Hof Amsterdam, 8 juni 1977, N.J. 1978 no. 191; Rb. Arnhem, 15 febr. 1979, N.J. 1979 no. 579; Hof den Bosch, 27 maart 1979, N.J. 1980 no. 512; Rb. Breda, 23 dec. 1980, A.K. no. 12711; Rb. Alkmaar, 15 april 1982, A.K. no. 13312; dez., 20 jan. 1983, A.K. 13557A; dez. 22 aug. 1985, A.K. 14714A.

125 Mem. v. Antw. Eerste Kamer, zitting 1971–1972, 9817 (R 666), 3.

126 Vgl. Neumayer in *Liber amicorum Ernst J. Cohn* (1975), 166.

127 Jitta, *Meded. Kon. Akad. v. Wetensch., Afd. Letterkunde*, deel 54 serie B, 36; dez., *Report 30th Conference* 1, 439; Rabel, *Ges. A. III*, 481, 499.

128 Hierboven blz. 4.

koopovereenkomst hebben in vele landen dezelfde trekken. Maar dit op zich zelf is nog geen waarborg voor een succesvolle unificatie. Ook al is eenmaking technisch-juridisch mogelijk, een poging daartoe heeft slechts succes als er een maatschappelijke behoefte aan unificatie bestaat¹²⁹). Hieraan ontbrak het bij de internationale koop. In de internationale handel bestond geen algemeen gevoelde behoefte aan eenheid van wetgeving¹³⁰). De handel had zich immers in aanzienlijke mate zelf geholpen met zijn standaardvoorwaarden. Rabel heeft zeer goed gezien dat hier de crux voor zijn streven lag.

Tenslotte: wat bewoog de founding fathers? Aan de oorsprong van hun streven lag zeker de wens om de rechtstoestand in de internationale handel te verbeteren. Maar volgens mevrouw Oly zijn zij vooral later in toenemende mate beïnvloed door een vaag ideaal van internationalisme, dat met de behoeften van de handel weinig rekening hield¹³¹). Het zal wel waar zijn, dat bij een aantal deelnemers aan de unificatiewerkzaamheden de „esprit d'internationalité” aanwezig was, waartegen Asser bedenkingen had uitgesproken¹³²). Asser bedoelde, dat het verkeerd is louter uit de wens om tot een internationale regeling te komen nationale rechtsinstellingen prijs te geven. Ik meen dat dit soort internationalisme bij de aanvang van de koopunificatie geen rol heeft gespeeld, maar wel een ander idealistisch element. De Italiaans-Franse samenwerking om tot een gemeenschappelijk verbintenissenrecht te komen was voorafgegaan. Men wilde dit werk verbreden. Het doel was een wereldunificatie van het verbintenissenrecht en de eenmaking van het kooprecht was een eerste stap naar dat doel. Dit is typisch een program van geleerden. Ook het werkplan dat in het Instituut te Rome op voorstel van Rabel werd aanvaard, was geleerdenwerk. Men zou niet de rechtsvorming in de handelspraktijk als uitgangspunt nemen maar de vergelijking van de rechtsregels over de koop, die in de westerse wereld en Japan van kracht zijn. Waarom deze manier van werken voor Rabel zo belangrijk was, wordt uit zijn geschriften duidelijk. Rechtsvergelijking moest volgens Rabel leiden tot het vormen van nieuwe juridische begrippen, die de rechtsverschijnselen van uiteenlopende rechtssystemen zouden kunnen omvatten¹³³). Ook bij de unificatie van het kooprecht moest men naar zijn mening nieuwe begrippen vormen, als dit de unificatie kon bevorderen. Terwijl Jitta nog gesuggereerd had, dat men uit het ene rechtsstelsel deze goede regel zou kunnen kiezen, uit het andere gene, vond Rabel dat het eenvormige recht

129 De woorden van Louis Frédéric: „On n'unifie pas ce qu'on veut, mais ce qu'on peut”, *Recueil des Cours* 1958 I, 12, betreffen de unificatie van het conflictenrecht maar zijn niet beperkend genoeg voor die van het recht van de internationale koopovereenkomst.

130 Vgl. Neumayer, *Liber amicorum E.J. Cohn*, 172, 173.

131 Oly, *Alg. besch.*, 26.

132 *Revue de droit int. et de légis. comp.* 1880, 5 en 22 = Asser, *Studiën*, 315, 335.

133 *Ges. A. III*, 211.

zou moeten bestaan uit nieuwe regels, waar nodig opgebouwd uit nieuwe begrippen. Het ging Rabel om de „Bildung der universalen Rechtsbegriffe, denen sich die Termini der nationale Sprachen von selbst anpassen werden“¹³⁴). „Was wir letzten Endes erhoffen, ist eine universale Rechtslehre mit eigenen Begriffen und Wertungsmaßstäben“¹³⁵).

Het wijde perspectief voor de wetenschap, dat Rabel hier schetst, is imponerend, maar het lijkt twijfelachtig of een aldus geïnspireerde unificatiepoging kan leiden tot een product dat de internationale handel helpt.

VERKORT GECITEERDE BRONNEN

- AG Actes de la conférence convoquée par le gouvernement des Pays-Bas sur un projet de convention relatif à une loi uniforme sur la vente d'objets mobiliers corporels. La Haye, 1er–10 novembre 1951 (Rome, éd. Unidroit, 1952).
- CD Conférence diplomatique sur l'unification du droit en matière de la vente internationale. La Haye, 2–25 avril 1964. Actes et documents de la conférence (Imprimerie nationale, La Haye, 1966).
- CHA Conférence de la Haye de droit international privé. Actes de la ...me session (tot en met de achtste zitting).
- CHAD Conférence de la Haye de droit international privé. Actes et documents de la ...me session (negende zitting en nadien).
- CHD Conférence de la Haye de droit international privé. Documents relatifs à la ...me session (tot en met de achtste zitting).
- Report International Law Association. Report of the ...th conference.
- Y United Nations Commission on International Trade Law. Yearbook.

134 A.w. 379.

135 A.w. 362.